

4/2019
Απρίλιος 2019

**ΤΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΣΤΗΝ ΑΛΗΘΕΙΑ. ΕΚΦΑΝΣΕΙΣ ΚΑΙ
ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ ΣΤΟ ΔΙΕΘΝΕΣ ΔΙΚΑΙΟ**
Εκδόσεις Ι. Σιδέρης, Αθήνα, Φεβρουάριος 2018, σς. 320.

«Σύνοψη, Συμπεράσματα και Προτάσεις»

Βιργινία Μπαλαφούτα

**ΚΥΠΡΙΑΚΟ ΚΕΝΤΡΟ
ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΚΑΙ
ΔΙΕΘΝΩΝ ΥΠΟΘΕΣΕΩΝ**

UNIVERSITY *of* NICOSIA

4/2019
Απρίλιος 2019

**ΤΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΣΤΗΝ ΑΛΗΘΕΙΑ. ΕΚΦΑΝΣΕΙΣ ΚΑΙ ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ ΣΤΟ
ΔΙΕΘΝΕΣ ΔΙΚΑΙΟ**

Εκδόσεις Ι. Σιδέρης, Αθήνα, Φεβρουάριος 2018, σς. 320.

«Σύνοψη, Συμπεράσματα και Προτάσεις»

Βιργινία Μπαλαφούτα

ΤΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΣΤΗΝ ΑΛΗΘΕΙΑ. ΕΚΦΑΝΣΕΙΣ ΚΑΙ ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ ΣΤΟ
ΔΙΕΘΝΕΣ ΔΙΚΑΙΟ

Εκδόσεις Ι. Σιδέρης, Αθήνα, Φεβρουάριος 2018, σς. 320.

«Σύνοψη, Συμπεράσματα και Προτάσεις»

4/2019

Λευκωσία, Απρίλιος 2019

Copyright © Κυπριακό Κέντρο Ευρωπαϊκών και Διεθνών Υποθέσεων,
Πανεπιστήμιο Λευκωσίας

Εκδόσεις: Κυπριακό Κέντρο Ευρωπαϊκών και Διεθνών Υποθέσεων,
Πανεπιστήμιο Λευκωσίας

Βιργινία Μπαλαφούτα

Η Βιργινία Μπαλαφούτα είναι πτυχιούχος του Τμήματος Νομικής του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης (Α.Π.Θ.). Έχει λάβει το διετές Μεταπτυχιακό Δίπλωμα Ειδίκευσης «Διεθνές Δίκαιο και Διπλωματικές Σπουδές» του Τμήματος Διεθνών Ευρωπαϊκών και Περιφερειακών Σπουδών του Παντείου Πανεπιστημίου. Είναι Διδάκτορας «Διεθνούς Δικαίου και Περιφερειακών Σπουδών» του Τμήματος Τουρκικών Σπουδών και Σύγχρονων Ασιατικών Σπουδών της Σχολής Οικονομικών και Πολιτικών Επιστημών του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών (Ε.Κ.Π.Α.). Εργάζεται ως Εργαστηριακό Διδακτικό Προσωπικό (Ε.ΔΙ.Π.) του Τμήματος Τουρκικών Σπουδών και Σύγχρονων Ασιατικών Σπουδών του Ε.Κ.Π.Α., όπου διδάσκει Διεθνές Δίκαιο και Διεθνές Ποινικό Δίκαιο. Είναι Επιστημονική Συνεργάτης του Κυπριακού Κέντρου Ευρωπαϊκών και Διεθνών Υποθέσεων του Πανεπιστημίου Λευκωσίας και του Διεθνούς Κέντρου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου Libertas. Έχει μετάσχει σε Διεθνή Συνέδρια του αντικειμένου της, είναι συγγραφέας σχετικών επιστημονικών άρθρων και δύο μονογραφιών.

**ΤΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΣΤΗΝ ΑΛΗΘΕΙΑ. ΕΚΦΑΝΣΕΙΣ ΚΑΙ ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ ΣΤΟ
ΔΙΕΘΝΕΣ ΔΙΚΑΙΟ**
Εκδόσεις Ι. Σιδέρης, Αθήνα, Φεβρουάριος 2018, σς. 320.

«Σύνοψη, Συμπεράσματα και Προτάσεις»

---

1. Έννοια, περιεχόμενο και αναγκαιότητα θεμελίωσης του δικαιώματος στην αλήθεια	6
2. Στόχοι του βιβλίου.....	7
3. Ακολουθηθείσα Μεθοδολογία	7
4. Η οριοθέτηση και η αποκρυστάλλωση του δικαιώματος στα πλαίσια του Διεθνούς Δικαίου	8
5. Η δικαιολογητική βάση του δικαιώματος στην αλήθεια	9
6. Η σύνδεση του δικαιώματος στην αλήθεια με άλλα δικαιώματα και η ανάδειξη της αυτονομίας του	9
7. Η φύση και τα υποκείμενα του δικαιώματος στην αλήθεια	10
8. Το πεδίο εφαρμογής του δικαιώματος: ενοποιητικό στοιχείο του ΔΔΔΑ, του ΔΑΔ και του ΔΠΔ - Η ιδιαίτερη σύνδεσή του με το Διεθνές Ποινικό Δίκαιο	12
9. Ζητήματα στάθμισης και η απαγόρευση περιορισμού του δικαιώματος.	13
10. Οι εφαρμογές του δικαιώματος στην αλήθεια στην οργάνωση και τη λειτουργία της διεθνούς κοινότητας.....	14
11. Δικαίωμα στην αλήθεια και Μεταβατική δικαιοσύνη - Κατάθεση προτάσεων.....	16
12. Μελέτες περιπτώσεων - Case studies.....	18
12.1 Το ζήτημα των αγνοουμένων στην Κύπρο - Κατάθεση προτάσεων	18
12.2 Το ζήτημα των γερμανικών πολεμικών επανορθώσεων προς την Ελλάδα - Κατάθεση προτάσεων	22
13. Συμπεράσματα	24
ΠΡΩΤΟΓΕΝΕΙΣ ΠΗΓΕΣ.....	26
ΛΟΙΠΕΣ ΠΗΓΕΣ	27

1. Έννοια, περιεχόμενο και αναγκαιότητα θεμελίωσης του δικαιώματος στην αλήθεια

Στην παρούσα μελέτη παρουσιάζεται το δικαίωμα στην αλήθεια, ένα σύγχρονο και υπό διαμόρφωση, αυτοτελές δικαίωμα, ιδιαίτερης σπουδαιότητας και κρισιμότητας, καθώς σχετίζεται με σοβαρές παραβιάσεις του Διεθνούς Δικαίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΔΔΔΑ), του Διεθνούς Ανθρωπιστικού Δικαίου (ΔΑΔ) και του Διεθνούς Ποινικού Δικαίου (ΔΠΔ). Το εν λόγω δικαίωμα, το οποίο προέκυψε ως αδήριτη αναγκαιότητα, συνδέεται στενά με το ζήτημα των εξαναγκαστικών εξαφανίσεων προσώπων και με το ζήτημα της αποκατάστασης/επανόρθωσης.

Πρόκειται για το δικαίωμα των θυμάτων και των οικείων τους να γνωρίζουν την πλήρη αλήθεια για τα γεγονότα που συνέβησαν, τις ειδικές περιστάσεις, τα άτομα που συμμετείχαν, τις συνθήκες κατά τις οποίες οι παραβιάσεις έλαβαν χώρα και τις αιτίες τους, την πρόοδο και τα αποτελέσματα των ερευνών, την τύχη και τον τόπο όπου βρίσκονται τα θύματα, τους λόγους που οδήγησαν στη θυματοποίηση του ατόμου.

Η αλήθεια -άμεσα συνυφασμένη με τη δικαιοσύνη- αποτελεί ουσιαστικό συστατικό στοιχείο, θεμελιώδη δικαιολογητικό λόγο και έναν εκ των βασικότερων σκοπών του Διεθνούς Δικαίου και του δικαίου εν γένει. Η ανάγκη αναζήτησης, αποκάλυψης και προαγωγής της αλήθειας σε διεθνές επίπεδο είναι προφανής και προβάλλει επιτακτική, στην πράξη όμως δεν είναι καθόλου αυτονόητη.

Η αναγκαιότητα ύπαρξης, θεμελίωσης και ισχυροποίησης ενός δικαιώματος στην αλήθεια στο Διεθνές Δίκαιο συνάδει με την ουσιαστική και αποτελεσματική διερεύνηση, αποκάλυψη και αποκατάσταση της αλήθειας, η οποία αποτελεί υποχρέωση του κράτους και γενικότερα της διεθνούς κοινότητας. Εφόσον υφίσταται τέτοια υποχρέωση του κράτους, συνάγεται ότι θα πρέπει να θεμελιώνεται και το αντίστοιχο δικαίωμα.

Άλλωστε, η αλήθεια είναι αλληλένδετη με την ισότητα και την ελευθερία. Η απόκρυψη της αλήθειας δημιουργεί καθεστώς ανελευθερίας για όσους δεν τη γνωρίζουν, διατηρώντας συγχρόνως δέσμιους και αυτούς που επιδιώκουν τη συγκάλυψή της. Επιπλέον, δεν υφίσταται ισότητα εάν δεν έχει κατακτηθεί η αλήθεια, διότι αυτοί που την κατέχουν βρίσκονται σε κάθε περίπτωση σε πλεονεκτικότερη θέση. Στην πράξη, μάλιστα, συμβαίνει η αποκατάσταση της αλήθειας στο Διεθνές Δίκαιο να δρα προς την ενδυνάμωση -γενικά- ή την αποκατάσταση -ειδικά- των δικαιωμάτων των «ασθενέστερων» κοινωνικά, επί παραδείγματι όσων δεν κατέχουν ανώτατα πολιτικά και κυβερνητικά αξιώματα, τη στιγμή που έχουν βρεθεί σε μια κατάσταση μέγιστης ανθρώπινης αντιξοότητας.

2. Στόχοι του βιβλίου

Η βαθύτερη στόχευση του βιβλίου είναι διττή. Από τη μια μεριά, επιχειρείται η συγκέντρωση και συστηματοποίηση του υπάρχοντος πλαισίου που σχετίζεται με το δικαίωμα στην αλήθεια (σε επίπεδο νομοθετικό, δικαιοδοτικό, οιονεί δικαιοδοτικό, μηχανισμών της μεταβατικής δικαιοσύνης), προκειμένου να δομηθεί ένα επαρκές πλαίσιο για την ισχυροποίηση του δικαιώματος και την αποτελεσματικότερη εγκαθίδρυσή του στη διεθνή έννομη τάξη· καθώς και η σύνδεση του δικαιώματος με έννοιες και θεσμούς κατά κύριο λόγο του Διεθνούς Δικαίου, αλλά και του εθνικού δικαίου των κρατών, ώστε να δειχτεί η ιδιαίτερη αξία του, και το γεγονός ότι το δικαίωμα ενυπάρχει ως εκ της φύσεώς του στο δίκαιο. Από την άλλη μεριά, σκοπείται να δειχτεί ότι το δικαίωμα στην αλήθεια αποτελεί ενοποιητικό στοιχείο του ΔΔΔΑ, του ΔΑΔ και του ΔΠΔ, και ότι θα μπορούσε να συμβάλλει στην ενδυνάμωσή τους αλλά και στην ενδυνάμωση του Διεθνούς Δικαίου εν συνόλω, καθώς και ότι θα μπορούσε να αποτελεί ένα εχέγγυο ώστε να μην παρεισφρύει η πολιτική στο Διεθνές Δίκαιο και στη δράση της διεθνούς κοινότητας.

Ορισμένες από τις προκλήσεις στο συγκεκριμένο θέμα είναι: i) η ιδεαλιστική φύση του δικαιώματος στην αλήθεια, η οποία θα μπορούσε να λειτουργήσει μόνο προς την κατεύθυνση της προαγωγής του Διεθνούς Δικαίου, και ii) η ανάδειξη των πρακτικών εφαρμογών του δικαιώματος στην αλήθεια στο Διεθνές Δίκαιο και η προσέγγισή του επί συγκεκριμένων ζητημάτων από μια αυστηρά θετικιστική σκοπιά, με σκοπό την ενδυνάμωσή του.

3. Ακολουθηθείσα Μεθοδολογία

Η νομική αλήθεια μπορεί να προσεγγιστεί από θετικιστική σκοπιά, υπό την έννοια ότι βασιζόμαστε στα πραγματικά περιστατικά, στα γεγονότα που έλαβαν χώρα, και επιχειρούμε να τα υπαγάγουμε στο υπάρχον και στο συνεχώς εξελισσόμενο νομικό πλαίσιο. Κατά συνέπεια, η ευχέρεια σχετικών κρίσεων, αναλύσεων και αποφάσεων είναι περιορισμένη, οριοθετημένη από το δίκαιο, και επομένως επιστημονικά και λογικά ελέγξιμη και επαληθεύσιμη. Στη μονογραφία, ακολουθείται νομική τεκμηρίωση και νομική επιχειρηματολογία, κρίνοντάς την ως την πιο ασφαλή επιστημονική μέθοδο, κρίνοντάς την επαληθεύσιμη, και θεωρώντας ότι παρέχει τις απαιτούμενες εγγυήσεις. Το γεγονός αυτό συμβάλλει περαιτέρω και στην επίτευξη ασφάλειας δικαίου και στην ενίσχυση της εμπιστοσύνης των ατόμων και των κρατών στους δικαιοκούς θεσμούς και τη διεθνή και εθνική έννομη τάξη.

4. Η οριοθέτηση και η αποκρυστάλλωση του δικαιώματος στα πλαίσια του Διεθνούς Δικαίου

Στην παρούσα μονογραφία, στο Πρώτο Μέρος, γίνεται η οριοθέτηση του δικαιώματος στην αλήθεια στα πλαίσια του Διεθνούς Δικαίου, η παρουσίαση της πορείας αποκρυστάλλωσής του, του περιεχομένου του, των εκφάνσεών του σε νομοθετικό επίπεδο και της δικαιολογητικής του βάσης, η σύνδεσή του με άλλα δικαιώματα του ανθρώπου και συγχρόνως η ανάδειξή της αυτοτέλειάς του, η εξελικτική πορεία ενσωμάτωσης του δικαιώματος στους περιφερειακούς μηχανισμούς προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου, καθώς και η αναζήτηση ερεισμάτων του δικαιώματος στην αλήθεια στο Φυσικό Δίκαιο και γενικότερα στη Φιλοσοφία του Δικαίου.

Ειδικότερα, στο Διεθνές Δίκαιο το δικαίωμα στην αλήθεια έλκει την καταγωγή του από το Διεθνές Ανθρωπιστικό Δίκαιο, εκκινώντας από τις τέσσερις Συμβάσεις της Γενεύης το 1949¹ και φτάνοντας μέχρι τα Πρόσθετα Πρωτόκολλα των Συμβάσεων της Γενεύης το 1977.² Πολλές ρυθμίσεις των εν λόγω Συμβάσεων συνδέονται με το δικαίωμα στην αλήθεια, έστω και αν αυτό δεν αναφέρεται ρητά σε αυτές. Πρόκειται για κανόνες που στοχεύουν κυρίως στην αναζήτηση και την ταυτοποίηση ατόμων που εντάσσονται σε προστατευόμενες κατηγορίες σε συνθήκες ενόπλων συρράξεων, και την επανένωση διασκορπισμένων -λόγω του πολέμου- οικογενειών. Αρκετές εξ αυτών των ρυθμίσεων δρουν αποτρεπτικά ώστε να μην συντελούνται εξαναγκαστικές εξαφανίσεις προσώπων, με τις οποίες μεταγενέστερα εισάγεται για πρώτη φορά η έννοια του δικαιώματος στην αλήθεια. Θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι το ζήτημα της ταυτότητας του προσώπου συνδέεται στενά με το δικαίωμα στην αλήθεια και ότι η παραποίηση στοιχείων προσώπου -πέρα από διακριτό έγκλημα- μπορεί να συνιστά αρχή τελέσεως ή προπαρασκευαστική πράξη του εγκλήματος της εξαναγκαστικής εξαφάνισης προσώπου.

Με τη Διεθνή Σύμβαση για την Προστασία Όλων των Ατόμων από Εξαναγκαστική Εξαφάνιση³ εισάγεται, πλέον, για πρώτη φορά ο όρος «δικαίωμα στην αλήθεια». Παράλληλα βρίσκεται σε εξέλιξη η διαμόρφωση ενός πολύτιμου σώματος *soft law*, το οποίο αποτελεί αξιοσημείωτο κεκτημένο, με ιδιαίτερα σημαντικό από άποψη κωδικοποίησης το Ψήφισμα της Γ.Σ. του Ο.Η.Ε. A/RES/60/147 (2005).⁴

---

¹ Συμβάσεις της Γενεύης το 1949 (I, II, III, IV)

https://el.wikisource.org/wiki/%CE%9D%CF%8C%CE%BC%CE%BF%CF%82_3481/1955

² Πρόσθετα Πρωτόκολλα των Συμβάσεων της Γενεύης το 1977 (I, II)

<http://goo.gl/pFY937>

[http://www.refworld.org/cgi-](http://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=4bd688c72)

[bin/texis/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=4bd688c72](http://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=4bd688c72)

³ Διεθνής Σύμβαση για την Προστασία Όλων των Ατόμων από Εξαναγκαστική Εξαφάνιση (2006)

<http://www.ohchr.org/Documents/ProfessionalInterest/disappearance-convention.pdf>

⁴ Ψήφισμα της Γενικής Συνέλευσης του Ο.Η.Ε. A/RES/60/147 (2005)

5. Η δικαιολογητική βάση του δικαιώματος στην αλήθεια

Αναφορικά με τη δικαιολογητική βάση του δικαιώματος, στα πλαίσια της μονογραφίας υποστηρίζεται ότι με την επίκλησή του θα μπορούσε να προάγεται η διερεύνηση, η αποκάλυψη και η αποκατάσταση σοβαρών παραβιάσεων, μερικές εκ των οποίων δεν θα ήταν δυνατό να προβληθούν με άλλο τρόπο. Επί παραδείγματι, στις περιπτώσεις των εξαναγκαστικών εξαφανίσεων προσώπων, λόγω της ιδιότυπης φύσης του εγκλήματος και του διαρκούς χαρακτήρα του, η επίκληση του δικαιώματος στην αλήθεια παρείχε τη νομική βάση για τις αυτονόητες διεκδικήσεις των οικείων τους. Το γεγονός ότι δεν γνώριζαν οι συγγενείς τους την τύχη των αγνοουμένων προσώπων δεν τους επέτρεπε να επικαλεστούν τον θάνατο αυτών, την υποβολή τους σε παράνομη κράτηση, σε βασανιστήρια, σε εξαναγκαστική εργασία, ή οτιδήποτε άλλο. Το εντελώς τυπικό αυτό κώλυμα νομικής διεκδίκησης, το οποίο έρχεται σε αντίθεση με κάθε αρχή ανθρωπισμού και έχει ως αποτέλεσμα τη μη απονομή δικαιοσύνης για ιδιαίτερης απαξίας εγκλήματα και την ατιμωρησία των αυτουργών τους, όχι απλώς κάμφθηκε αλλά -στην ουσία- μετατράπηκε το ίδιο σε νομική βάση διεκδίκησης.

Επιπλέον, μέσω του συγκεκριμένου δικαιώματος θα μπορούσαν να καλύπτονται κενά δικαίου, δεδομένου ότι το Διεθνές Δίκαιο είναι εξελισσόμενο, το δε ΔΠΔ υπό διαμόρφωση. Σε περίπτωση μη επαρκώς διαμορφωμένου νομικού πλαισίου, χωρίς να θίγεται ο σκληρός πυρήνας της αρχής της μη αναδρομικότητας της ποινικής νομοθεσίας, θα μπορούσε η εφαρμογή του δικαιώματος στην αλήθεια -λόγω της ευρύτητάς του και των εγγυήσεων που προσφέρει- να λειτουργήσει για την υπέρβαση τυπικών εμποδίων της δίωξης εγκλημάτων που επισύρουν ιδιαίτερη απαξία.

6. Η σύνδεση του δικαιώματος στην αλήθεια με άλλα δικαιώματα και η ανάδειξη της αυτονομίας του

Το δικαίωμα στην αλήθεια συνδέεται με πλήθος δικαιωμάτων, ήτοι με: i) το δικαίωμα στη ζωή, ii) το δικαίωμα στην ανθρώπινη αξιοπρέπεια, iii) το δικαίωμα πρόσβασης στη δικαιοσύνη και δίκαιης δίκης, iv) το δικαίωμα αποτελεσματικής έρευνας, v) το δικαίωμα προσωπικής ελευθερίας και ασφάλειας, vi) την απαγόρευση των βασανιστηρίων και της απάνθρωπης ή εξευτελιστικής μεταχείρισης ή τιμωρίας, vii) το δικαίωμα να μην υποχρεώνεται το άτομο σε καταναγκαστική εργασία, viii) την αποκατάσταση του ατόμου που υπήρξε θύμα σοβαρών παραβιάσεων του ΔΔΔΑ ή του ΔΑΔ, και των οικείων του, ix) το δικαίωμα στην πληροφόρηση, x) την ελευθερία της έκφρασης, xi) την ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας, xii) τη διαμόρφωση εθνικής ταυτότητας/το δικαίωμα στην Ιστορική Μνήμη, xiii) την

Basic Principles and Guidelines on the Right to a Remedy and Reparation for Victims of Gross Violations of International Human Rights Law and Serious Violations of International Humanitarian Law

http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/60/147

υστεροφημία των θυμάτων, χιν) το «δικαίωμα στον θρήνο»,⁵ (αποτελεί οξύμωρο σχήμα, καθώς το περιεχόμενο των δικαιωμάτων του ανθρώπου συνήθως έχει θετική χροιά, στην περίπτωση όμως των εξαναγκαστικών εξαφανίσεων προσώπων ούτε το δικαίωμα στον θρήνο δεν είναι αυτονόητο για τους οικείους τους.), χν) το δικαίωμα στην οικογένεια, χνί) την προστασία της παιδικής ηλικίας.

Παρά τη σύνδεσή του με άλλα δικαιώματα, συνιστά ένα αυτόνομο και αυτοτελές δικαίωμα, με δική του νομική βάση. Μάλιστα, η σύνδεσή του με τα προαναφερθέντα δικαιώματα μπορεί να συνεπάγεται και τη σωρευτική προάσπισή τους, μέσω της προαγωγής του δικαιώματος στην αλήθεια. Παρέχει αυξημένη προστασία στα άτομα, και θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι λειτουργεί γενικά προς το συμφέρον και τη δικαιοσύνη των θυμάτων σχετικών παραβιάσεων, λειτουργεί δηλαδή "pro personā" και "pro victimā".

7. Η φύση και τα υποκείμενα του δικαιώματος στην αλήθεια

Στο Δεύτερο Μέρος της μελέτης παρουσιάζεται η φύση και ο χαρακτήρας του δικαιώματος, η δυναμική επίδρασή του σε σχέση με τη θέση του ατόμου στο διεθνές γίγνεσθαι, οι φορείς του, η διεύρυνση της έννοιας του θύματος και του εννόμου συμφέροντος επίκλησής του, το πεδίο εφαρμογής του, η ιδιαίτερη σύνδεσή του με τον κλάδο του ΔΠΔ και οι δυνατότητες αλληλοενδυνάμωσής τους, καθώς και ζητήματα στάθμισης σε περίπτωση σύγκρουσής του με άλλο δικαίωμα.

Αναλυτικότερα, ως προς τη φύση του, το δικαίωμα στην αλήθεια έχει ατομικό χαρακτήρα -καθώς το άτομο που υπήρξε θύμα σοβαρών παραβιάσεων του ΔΔΔΑ, του ΔΑΔ και του ΔΠΔ μπορεί να διεκδικήσει τη διερεύνηση και αποκάλυψη της αλήθειας- και συλλογικό χαρακτήρα, ο οποίος συνίσταται στη γενικότερη ανάγκη και στο συλλογικό ενδιαφέρον ολόκληρης της κοινωνίας να αποκατασταθεί η αλήθεια και να απονεμηθεί δικαιοσύνη. Μόνο με την αποκατάσταση της αλήθειας και την απονομή δικαιοσύνης μπορεί να επέλθει η γνωστή από την αρχαία ελληνική τραγωδία «κάθαρση», για τα θύματα, για την «επαναλειτουργία» μιας δημοκρατικής κοινωνίας, για την ανθρωπότητα, ίσως ακόμη και για τους ίδιους τους θύτες. Η επέλευση της «κάθαρσης» συνδέεται και με την αποτροπή τέτοιων πράξεων στο μέλλον. Με την απονομή δικαιοσύνης ικανοποιείται το «κοινό περί δικαίου αίσθημα»· η μη ικανοποίηση του οποίου -επί τόσο ειδεχθών εγκλημάτων- είναι δυνατόν να μην επιτρέπει την επέλευση κοινωνικής ειρήνης, και στην περίπτωση επίτευξης κοινωνικής σταθερότητας να αποτελεί τον «σπόρο»

---

⁵ Το δικαίωμα στην αλήθεια σε υποθέσεις εξαναγκαστικών εξαφανίσεων προσώπων έχει συνδεθεί με το δικαίωμα στον θρήνο, σύμφωνα με τα εθνικά δικαστήρια της Αργεντινής. Βλ. Ψήφισμα του Οικονομικού και Κοινωνικού Συμβουλίου του Ο.Η.Ε. E/CN.4/2006/91 Promotion and Protection of Human Rights Study on the right to the truth Report of the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=E/CN.4/2006/91

ανατροπής της. Δεδομένης της μη ευρείας αναγνώρισής του ως *per se* δικαιώματος και ως αγώγιμου δικαιώματος, η συλλογική διάστασή του θα μπορούσε να δρα προς την κατεύθυνση ισχυροποίησής του.

Συγκεντρώνει χαρακτηριστικά δικαιωμάτων πρώτης γενιάς -αφού αποτελεί ατομικό δικαίωμα, αγώγιμο, άμεσα συνδεδεμένο με θεμελιώδη ατομικά δικαιώματα-, δεύτερης γενιάς -επειδή εμπεριέχει στοιχεία κοινωνικής φύσης-, προσιδιάζοντας πάντως περισσότερο στα δικαιώματα τρίτης γενιάς -επειδή ενέχει το στοιχείο της αλληλεγγύης, της συλλογικότητας, και συνδέεται με το χρέος απέναντι στις μέλλουσες γενεές-.

Στην παρούσα μονογραφία υποστηρίζεται ότι το δικαίωμα στην αλήθεια έχει εθιμικό χαρακτήρα, και με αυτό τον τρόπο επιδιώκεται η ενίσχυση της δεσμευτικότητας και της κανονιστικότητάς του. Εξετάζοντας το αν συντρέχουν οι προϋποθέσεις θεμελίωσης διεθνούς εθίμου· i) ως προς την ύπαρξη γενικής πρακτικής, παρατίθεται το σχετικό νομοθετικό πλαίσιο, το *soft law*, σχετικές δικαστικές αποφάσεις περιφερειακών δικαστηρίων, καθώς και η σύνδεσή του με τη μεταβατική δικαιοσύνη, ii) ως προς τη συνδρομή *opinio juris*, υποστηρίζεται ότι θα ήταν δύσκολο να αμφισβητηθεί από τα κράτη ή τα άτομα ότι αντιλαμβάνονται και υιοθετούν τη διερεύνηση και αποκατάσταση της αλήθειας ως δικαιοκάνονα, και iii) ως προς τη συνδρομή *opinio necessitatis*, υποστηρίζεται ότι λόγω της ιδιαίτερης φύσης του δικαιώματος, δεν θα μπορούσε να αμφισβητηθεί από τα κράτη ή τα άτομα η αναγκαιότητα της υιοθέτησης και πλήρους εφαρμογής του.

Συνακόλουθα, λόγω της ευρύτητας του περιεχομένου του δικαιώματος στην αλήθεια και του θεμελιώδους χαρακτήρα του, υπάρχει ευρύτητα και ως προς τα υποκείμενά του, που είναι: i) τα άτομα, ii) τα κράτη, iii) άλλες μη κρατικές οντότητες: όπως οι μειονότητες, οι αυτόχθονες λαοί, τα απελευθερωτικά κινήματα, οι εκτοπισθέντες πληθυσμοί, με βασικό κοινό στοιχείο ότι αποτελούν ευάλωτες ομάδες χρήζουσες αυξημένης νομικής προστασίας, οι οποίες -ιστορικά- έχουν υποστεί σοβαρές παραβιάσεις των δικαιωμάτων τους, iv) οι διεθνείς και οι περιφερειακοί οργανισμοί, v) η Διεθνής Επιτροπή Ερυθρού Σταυρού, vi) οι μη κυβερνητικές οργανώσεις. Τέλος, η διεθνής κοινότητα/η «ανθρωπότητα» θα μπορούσε να θεωρηθεί φορέας του δικαιώματος στην αλήθεια, και ίσως ο τελικός αποδέκτης του, δεδομένου ότι τα διεθνή εγκλήματα -για τα οποία θεμελιώνεται το συγκεκριμένο δικαίωμα- κρίνεται ότι προσβάλλουν «την ανθρωπότητα», και ότι μόνο σε επίπεδο διεθνούς κοινότητας είναι δυνατή η πρόληψη, η δίωξη και η καταστολή τους.

Στα πλαίσια και παράλληλα με την ανάπτυξη του δικαιώματος στην αλήθεια τίθεται το ζήτημα της προστασίας των θυμάτων, των μαρτύρων, άλλων σχετιζόμενων προσώπων, καθώς και των συναφών αρχείων, αλλά και η προάσπιση των δικαιωμάτων του κατηγορουμένου.

8. Το πεδίο εφαρμογής του δικαιώματος: ενοποιητικό στοιχείο του ΔΔΔΑ, του ΔΑΔ και του ΔΠΔ - Η ιδιαίτερη σύνδεσή του με το Διεθνές Ποινικό Δίκαιο

Από την ανάδυση ως την αποκρυστάλλωση του δικαιώματος, παρατηρείται ότι, ενώ φύσει και θέσει εντάσσεται τυπολογικά στο ΔΔΔΑ, ήταν τέτοια η ανάγκη εγκαθίδρυσης και κατοχύρωσής του που στην πράξη αναδύθηκε μέσα από δύο άλλους κλάδους του Διεθνούς Δικαίου, ήτοι το ΔΑΔ και το ΔΠΔ. Στο βιβλίο υποστηρίζεται ότι το δικαίωμα στην αλήθεια τέμνει τους τρεις προαναφερθέντες κλάδους του Διεθνούς Δικαίου, αποτελεί ενοποιητικό στοιχείο αυτών, ισχυροποιείται από αυτούς, και συμβάλλει και το ίδιο στην ενδυνάμωσή τους καθώς και στην ενδυνάμωση του Διεθνούς Δικαίου εν συνόλω. Αυτό συμβαίνει διότι αφενός συμβάλλει ουσιαστικά στην εξύψωση της θέσης του ατόμου στη διεθνή δικαιοταξία και αφετέρου -λόγω της πρωταρχικής σημασίας και της ιδιότυπης φύσης του- βοηθά στην υπέρβαση εμποδίων για την προοδευτική ανάπτυξη και εξέλιξη του Διεθνούς Δικαίου προς μια κατεύθυνση καθαρά ανθρωποκεντρική.

Ενώ την ίδια ώρα, -θα μπορούσε να υποστηριχθεί- ότι δεν θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί καταχρηστικά, εμπεριέχοντας -ίσως- το ίδιο το δικαίωμα στους κόλπους του μία «άμυνα», ώστε να μην είναι δυνατόν να διαστρεβλωθεί, να χρησιμοποιηθεί κατά παρέκκλιση από τους σκοπούς του και τελικά να αποβεί εις βάρος του ατόμου και της δικαιοσύνης. Παραπέμποντας στην Αριστοτελική σύλληψη της «ενδελέχειας», το εν λόγω δικαίωμα φαίνεται από τη σύλληψή του μέχρι και την αποκρυστάλλωσή του να εμπεριέχει τους σκοπούς του, και μάλιστα με σαφή όρια ώστε να μην είναι δυνατή η παρέκκλιση από αυτούς.

Όπως γίνεται αντιληπτό, υφίσταται ένας ιδιαίτερος σύνδεσμος του δικαιώματος στην αλήθεια με τη διεθνή ποινική δικαιοσύνη αυτοτελώς, και υπό την οπτική ότι οι σοβαρές παραβιάσεις του ΔΔΔΑ και του ΔΑΔ έχουν ποινικοποιηθεί στα πλαίσια της διεθνούς έννομης τάξης. Καθώς στο πεδίο εφαρμογής του Διεθνούς Ποινικού Δικαίου εμπίπτουν όσες πράξεις έχουν προσβάλει την «ανθρωπότητα» και την «παγκόσμια συλλογική συνείδηση», προκύπτει ότι οι έννοιες που το οριοθετούν είναι αφηρημένες έννοιες, ενέχουσες έντονα την ηθική και ιδεαλιστική διάσταση, οι οποίες μας απομακρύνουν από θετικιστικές προσεγγίσεις. Με αυτές τις έννοιες θα μπορούσε να παραλληλιστεί η αλήθεια ως παράμετρος επί ζητημάτων σοβαρών παραβιάσεων του ΔΔΔΑ, του ΔΑΔ και του ΔΠΔ. Δεδομένου, μάλιστα, ότι ο κλάδος του ΔΠΔ είναι εν εξελίξει, βάσει όσων εκτέθηκαν για τη δικαιολογητική βάση του δικαιώματος, το συγκεκριμένο δικαίωμα θα μπορούσε να αποτελέσει τη βάση διεκδίκησης και επί ιδιαίτερα σοβαρών παραβατικών συμπεριφορών, για τις οποίες το νομικό τους πλαίσιο βρίσκεται υπό διαμόρφωση.

Ο στενός σύνδεσμος του κλάδου του ΔΠΔ και του δικαιώματος στην αλήθεια θα μπορούσε να ιδωθεί και ως μία αμφίδρομη σχέση μεταξύ τους, ώστε να αλληλεπιδρούν, και το ένα να ενδυναμώνει το άλλο. Ειδικότερα, θα

μπορούσε να υποστηριχθεί ότι το δικαίωμα στην αλήθεια άπτεται του *jus cogens*, καθώς ανακύπτει από την τέλεση διεθνών εγκλημάτων, το νομοθετικό πλαίσιο των οποίων αποτελεί *jus cogens*. Επιπλέον, δεδομένου ότι επί των διεθνών εγκλημάτων ισχύει το απαράγραπτο, θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι και οι παραβιάσεις από τις οποίες πηγάζει το συγκεκριμένο δικαίωμα και οι σχετικές αξιώσεις δεν παραγράφονται. Η άντληση στοιχείων *jus cogens* και μη παραγραφής από το ΔΠΔ ισχυροποιεί καθοριστικά το δικαίωμα. Από την άλλη πλευρά, το δικαίωμα στην αλήθεια θα μπορούσε να λειτουργήσει προς την ενδυνάμωση του ΔΠΔ, καλύπτοντας κενά δικαίου δεδομένου ότι ο κλάδος είναι αναπτυσσόμενος, εξισορροπώντας ως ένα βαθμό «εστίες σύγκρουσης» που προκύπτουν μεταξύ του ΔΠΔ και του εθνικού Ποινικού Δικαίου των κρατών, και απομακρύνοντας από αυστηρά θετικιστικές προσεγγίσεις που περιορίζουν τη δυναμική του ΔΠΔ.

9. Ζητήματα στάθμισης και η απαγόρευση περιορισμού του δικαιώματος

Από τη μελέτη των Νομικών Κειμένων που σχετίζονται με το δικαίωμα στην αλήθεια προκύπτει, και μέσω γραμματικής και μέσω τελεολογικής ερμηνείας τους, η τάση «υπεροχής» του συγκεκριμένου δικαιώματος σε περίπτωση σύγκρουσής του με άλλο δικαίωμα. Επιπρόσθετα, ακολουθώντας τη μεθοδολογία της στάθμισης, θα πρέπει να ληφθεί υπόψη η σύνδεσή του με θεμελιώδεις ανθρώπινες αξίες, η συλλογική του διάσταση, το διευρυμένο έννομο συμφέρον επίκλησής του και η ποινική του υπόσταση, τα οποία συντείνουν στο συμπέρασμα ότι πρόκειται για χαρακτηριστική περίπτωση δικαιώματος που εξυπηρετεί το δημόσιο συμφέρον.

Ακολουθώντας το γενικότερο πλαίσιο και πνεύμα του ΔΠΔ, αντιστοίχως και η απαγόρευση περιορισμού του δικαιώματος στην αλήθεια συνάγεται από «το γράμμα και το πνεύμα» του συνόλου των σχετικών Νομικών Κειμένων. Συνεπάγεται, λοιπόν, ότι -σε παραβιάσεις από τις οποίες ανακύπτει το δικαίωμα στην αλήθεια- κατ' αρχήν δεν αναγνωρίζονται λόγοι άρσης του άδικου χαρακτήρα της πράξης και του καταλογισμού, ούτε αναγνωρίζεται η δυνατότητα απονομής αμνηστίας, η οποία δεν αποτελεί ζήτημα το οποίο ανήκει στο *domain reservé* ενός κράτους αλλά αφορά ολόκληρη τη διεθνή κοινότητα.

Ωστόσο, σε αυτό το σημείο, αξίζει να αναφερθούν τα λόγια του Emir Suljagic, ενός από τους λίγους διασωθέντες από τη σφαγή 8.000 αντρών στη Σρεμπρένιτσα, αναφορικά με την ομολογία δύο αξιωματούχων του σερβοβοσνιακού στρατού (του Momir Nikolic και του Dragan Obrenovic) για την ύπαρξη και εκτέλεση σχεδίου μαζικής σφαγής στη Σρεμπρένιτσα. *«Οι ομολογίες μου έφεραν μία αίσθηση ανακούφισης που δεν είχα γνωρίσει μέχρι την πτώση της Σρεμπρένιτσα το 1995. Μου προσέφεραν την αναγνώριση που αναζητούσα τα τελευταία 8 χρόνια. Μακράν πέρα από μια απολογία, οι ομολογίες αυτές ήταν μια αρχή. Οι Βόσνιοι Μουσουλμάνοι δεν έπρεπε να αποδεικνύουμε πλέον ότι ήμασταν θύματα. Οι φίλοι μας, τα ξαδέρφια μας,*

οι πατέρες μας, οι γιοι μας είχαν δολοφονηθεί, και δεν χρειαζόταν πλέον να αποδεικνύουμε πως ήταν αθώοι.»⁶ Από τη συγκλονιστική αυτή ρήση αναδεικνύεται η ιδιαίτερη αξία, από την πλευρά των θυμάτων, ακόμη και μόνης της ομολογίας, ως αποκατάστασης εν είδει ικανοποίησης.

10. Οι εφαρμογές του δικαιώματος στην αλήθεια στην οργάνωση και τη λειτουργία της διεθνούς κοινότητας

Στο Τρίτο Μέρος της μελέτης παρουσιάζονται οι εφαρμογές του δικαιώματος στην αλήθεια στην οργάνωση και τη λειτουργία της διεθνούς κοινότητας· ειδικότερα οι εκφάνσεις του στη νομολογία και στην πρακτική στη διεθνή δικαιοταξία, ο ιδιαίτερα στενός του σύνδεσμός με τη μεταβατική δικαιοσύνη, η σχέση του με την οικουμενική δικαιοδοσία και η δυνητική επίδρασή του επί αυτής, καθώς και η αλληλοσύνδεσή του με τη διεθνή ευθύνη κράτους και την ατομική ποινική ευθύνη. Επιπρόσθετα, επιχειρείται η θέαση του δικαιώματος υπό την οπτική της οικουμενικότητας των δικαιωμάτων του ανθρώπου, υπό την εξελισσόμενη πραγματικότητα της παγκοσμιοποίησης, και ως συμβάλλον στη διαδικασία «εξανθρωπισμού του Διεθνούς Δικαίου».

Ειδικότερα, αναλύονται μια σειρά αποφάσεων του Διαμερικανικού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕυρΔΔΑ), οι οποίες συσχετίζονται με το δικαίωμα στην αλήθεια. Οι συγκεκριμένες δικαστικές αποφάσεις -πέρα από απονομή δικαιοσύνης επί των συγκεκριμένων υποθέσεων- αποτελούν ένα κεκτημένο βαρύνουσας σημασίας και ένα εξαιρετικά σημαντικό δικαστικό προηγούμενο για την ενίσχυση και τη δυνατότητα επίκλησης του δικαιώματος στην αλήθεια και συνακόλουθα για την προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου.

Αξίζει να γίνει μνεία σε δύο τεκμήρια που θέτει το ΕυρΔΔΑ σε νομολογία του. Συγκεκριμένα, υποστηρίζει ότι όταν ένα άτομο συλλαμβάνεται από τις αρχές ενός κράτους με καλή υγεία και διαπιστώνεται ότι έχει βλάβες κατά τον χρόνο που αφήνεται ελεύθερο επιβάλλεται στο κράτος να παράσχει ευλογοφανείς εξηγήσεις για το πώς προέκυψαν οι βλάβες αυτές· αλλιώς προκύπτει παραβίαση του άρθρου 3 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ)⁷ περί απαγόρευσης των βασανιστηρίων και της απάνθρωπης ή εξευτελιστικής μεταχείρισης. Εισάγεται, λοιπόν, ένα μαχητό «τεκμήριο ενοχής» του κράτους. Το τεκμήριο αυτό βασίζεται απόλυτα στην κοινή λογική και στα διδάγματα της κοινής πείρας· η δε αντιστροφή του βάρους απόδειξης από το άτομο στο κράτος θεμελιώνεται στην αυξημένη πιθανολόγηση του τεκμαιρόμενου ισχυρισμού, στην αντικειμενική δυσχέρεια

⁶ Emir Suljagic, "Truth at The Hague", The New York Times, June 2003
<http://www.nytimes.com/2003/06/01/opinion/truth-at-the-hague.html>

⁷ Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (1950)
http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_ENG.pdf
http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_ELL.pdf

πλήρους απόδειξης του και ίσως υποδηλώνει την άνιση σχέση στην οποία τελεί το άτομο έναντι του κράτους.

Επιπρόσθετα, εισάγεται από το ΕυρΔΔΑ τεκμήριο ότι ένα πρόσωπο απήχθη από τις κρατικές αρχές, εάν οι οικείοι του καταφέρουν να το υποστηρίξουν στοιχειωδώς και εφόσον υφίστανται και άλλες παρόμοιες καταγγελίες κατά του ίδιου κράτους. Το άτομο σε πολλές περιπτώσεις δεν είναι δυνατόν να αποδείξει πλήρως ότι ένα τέτοιου είδους έγκλημα τελέστηκε από κρατικούς υπαλλήλους. Επιπλέον, το κράτος μπορεί με πολλούς τρόπους να εμποδίζει και να δυσχεραίνει την απόδειξη ενός τέτοιου γεγονότος. Άλλωστε, η διεξαγωγή σχετικής έρευνας εναπόκειται στην αποκλειστική δικαιοδοσία του κράτους, το οποίο σε περίπτωση που δράσει αυθαίρετα και καταχρηστικά επιχειρώντας να συγκαλύψει τελεσθείσες παραβιάσεις καθιστά τον προσφεύγοντα αβοήθητο και χωρίς δυνατότητα άμυνας. Το τεκμήριο που εισάγεται είναι μαχητό, καθώς το κράτος μπορεί να ανταποδείξει ότι η απαγωγή δεν τελέστηκε από υπαλλήλους του· και έτσι ωθείται το κράτος να διεξαγάγει αποτελεσματική έρευνα, να απαντήσει σε σχετικές καταγγελίες και να προσκομίσει στοιχεία. Η αντιστροφή του βάρους απόδειξης των προβαλλόμενων ισχυρισμών από το άτομο στο κράτος και σε αυτή την περίπτωση υποδεικνύει την υποχώρηση της παραδοσιακής αρχής "societas delinquere non potest" και προβάλλει την ανάγκη ισχυροποίησης της θέσης του ατόμου απέναντι στο κράτος, δεδομένης της υποχώρησης και διάψευσης της συγκεκριμένης αρχής από την ιστορική πραγματικότητα.

Εν συνεχεία, επιχειρείται η σύνδεση του δικαιώματος στην αλήθεια με ένα σύνολο εννοιών, αρχών και θεσμών του Διεθνούς Δικαίου αλλά και του εθνικού δικαίου των κρατών, ώστε να δειχτεί η σπουδαιότητά του και το γεγονός ότι το δικαίωμα ενυπάρχει ως εκ της φύσεώς του στο δίκαιο. Από τις βασικές νομικές έννοιες που συναντώνται και συνθέτουν το διατακτικό αποφάσεων διεθνών και εθνικών δικαστηρίων, θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι η ηθική βλάβη, η ψυχική οδύνη, και η αναγνώριση της προσβολής συνδέονται εννοιολογικά και τελεολογικά με το δικαίωμα στην αλήθεια. Επιπλέον, η επιβολή στα πλαίσια διεθνών και περιφερειακών οργανισμών πολιτικών ή ηθικών κυρώσεων σε κράτη, εκτός από μέτρο άσκησης πίεσης, λειτουργεί και προς την κατεύθυνση αποκατάστασης της αλήθειας.

Αξίζει να τονιστεί ότι επί των εγκλημάτων για τα οποία θεμελιώνεται το εν λόγω δικαίωμα, θα μπορούσε ο θεσμός της οικουμενικής δικαιοδοσίας να λειτουργήσει ως μία ακόμη εγγύηση δίωξής τους και απονομής δικαιοσύνης. Θα μπορούσε, μάλιστα, να ιδωθεί ως μία αποκεντρωμένη άσκηση δικαστικής εξουσίας διεθνώς επί των ειδεχθέστερων εγκλημάτων, ελαχιστοποιώντας τα περιθώρια ατιμωρησίας. Από την άλλη πλευρά, η λειτουργία του θεσμού της οικουμενικής δικαιοδοσίας με βασικό γνώμονα την ικανοποίηση του δικαιώματος στην αλήθεια θα ήταν δυνατό να αποτελέσει μια περαιτέρω εγγύηση στην πρόκληση να μην χρησιμοποιείται ο θεσμός ως μέσο άσκησης πολιτικής.

Οι παραβιάσεις για τις οποίες θεμελιώνεται το δικαίωμα στην αλήθεια συνιστούν αντιδιεθνείς παραβατικές συμπεριφορές που επισύρουν τη διεθνή ευθύνη των κρατών -σύμφωνα με τα άρθρα 1 και 2 του Σχεδίου Άρθρων της Επιτροπής Διεθνούς Δικαίου για την Ευθύνη των Κρατών για Διεθνώς Άδικες Πράξεις⁸- και την ατομική ποινική ευθύνη των αυτουργών τους -σύμφωνα με το άρθρο 25 του Καταστατικού⁹ του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου. Επίσης, είναι δυνατόν να ανακύπτει διεθνής ευθύνη διεθνών ή περιφερειακών οργανισμών, διότι από παράνομες πράξεις εκπροσώπων τους είναι δυνατόν να παραβιάζεται το δικαίωμα στην αλήθεια.

Η διεθνής ευθύνη κράτους και η ατομική ποινική ευθύνη είναι αυτόνομες η μία από την άλλη και λειτουργούν ανεξάρτητα σε νομοθετικό επίπεδο. Ωστόσο, εκ των πραγμάτων συμπλέουν, ως ένα βαθμό συμβαδίζουν. Θα μπορούσε, λοιπόν, να υποστηριχθεί ότι υφίσταται συρροή κρατικής ευθύνης και ατομικής ποινικής ευθύνης επί των εγκλημάτων για τα οποία θεμελιώνεται το δικαίωμα στην αλήθεια· για τα οποία απαιτείται η απόδοση ευθυνών τόσο στο κράτος, το οποίο δεν μπορεί να «οχυρώνεται» πίσω από τη δίωξη συγκεκριμένων αυτουργών, όσο και στα άτομα, αφού και οι κυβερνητικές πολιτικές χαράσσονται και εκτελούνται από άτομα. Σε αυτές τις περιπτώσεις η συρροή κρατικής και ατομικής ευθύνης δεν θα ήταν δυνατόν να αποκλείεται, διότι δεν θα μπορούσε να προκύψει σχετικό νομικό έρεισμα ούτε από τη γραμματική ούτε από την τελεολογική ερμηνεία των διατάξεων περί κρατικής και ατομικής ευθύνης. Ούτε, βέβαια, τίθεται ζήτημα προσβολής της αρχής *ne bis in idem*, καθώς η κρατική και η ατομική ευθύνη είναι αυτόνομες και ο αποδέκτης τους διαφορετικός.

11. Δικαίωμα στην αλήθεια και Μεταβατική δικαιοσύνη - Κατάθεση προτάσεων

Ιδιαίτερη αναφορά θα πρέπει να γίνει και στο γεγονός ότι το εν λόγω δικαίωμα είναι αλληλένδετο με τη μεταβατική δικαιοσύνη. Το δικαίωμα στην αλήθεια μπορεί να πραγματώνεται μέσω των μηχανισμών της μεταβατικής δικαιοσύνης, μέσω των δικαιοδοτικών μηχανισμών, ή μέσω συνδυασμένης εφαρμογής τους. Η εφαρμογή και η προαγωγή του δικαιώματος στην αλήθεια και η απόδοση επανορθώσεων αποτελούν συστατικά στοιχεία και τελικούς σκοπούς της μεταβατικής δικαιοσύνης. Η διαμόρφωση ενός γενικού -πιο συνεκτικού- πλαισίου λειτουργίας της μεταβατικής δικαιοσύνης και η οριοθέτησή της με βάση το δικαίωμα στην αλήθεια αποτελούν θεμελιώδεις εγγυήσεις ώστε μέσω των μηχανισμών της να προάγεται η ειρήνη, η δικαιοσύνη, η αλήθεια, και να ελαχιστοποιείται το στοιχείο της πολιτικής, το οποίο αναπότρεπτα παρεισφύρει λόγω του ευέλικτου -νομοθετικά,

⁸ Σχέδιο Άρθρων της Επιτροπής Διεθνούς Δικαίου για την Ευθύνη των Κρατών για Διεθνώς Άδικες Πράξεις (2001)

http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/9_6_2001.pdf

⁹ Καταστατικό του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου

<http://www.icc-cpi.int/NR/rdonlyres/ADD16852-AEE9-4757-ABE7-9CDC7CF02886/283503/RomeStatutEng1.pdf>

οργανωτικά και λειτουργικά- χαρακτήρα τους, και λόγω του ότι κατά τη θεσμοθέτησή τους λαμβάνονται υπόψη οι εκάστοτε ιστορικές, πολιτικές και κοινωνικές συνθήκες.

Αναφορικά με τη μεταβατική δικαιοσύνη -στην παρούσα μελέτη- προτείνεται η σύνδεση με δικονομικούς τρόπους των μηχανισμών Fact Finding και των Επιτροπών Αλήθειας και Συμφιλίωσης με τη δικαιοδοτική επίλυση των διαφορών στα πλαίσια της αρχής της συμπληρωματικότητας. Επιπλέον, προτείνεται η ανάδειξη πράξεων και αποφάσεων τους ως οιονεί δικαστικού προηγούμενου ή ως εν δυνάμει νομοθετικού κανόνα διακρατικής υφής. Επί της δεύτερης πρότασης, αναλυτικότερα, υποστηρίζεται ότι θα ήταν χρήσιμο να δημιουργηθεί ένα είδος εκτεταμένου αρχείου, μία ευρεία βάση δεδομένων, η οποία θα μπορούσε να περιλαμβάνει στοιχεία επί των σοβαρών παραβιάσεων δικαιωμάτων του ανθρώπου που τελέστηκαν σε κάθε περίπτωση, του ευρύτερου σχεδίου και πλαισίου τους, των βαθύτερων ιστορικών, κοινωνικών, πολιτικών, θρησκευτικών ή άλλων αιτιών τους, επί των αποτελεσμάτων τους, της υπαιτιότητας των αυτουργών, των μεθόδων διενέργειας των ερευνών, και των συστάσεων που υποβλήθηκαν. Έτσι θα προέκυπτε ένα είδος νομολογίας, η οποία θα μπορούσε να χρησιμοποιείται σε αντίστοιχες περιπτώσεις.

Επιπρόσθετα, από τη συγκεκριμένη βάση δεδομένων θα ήταν δυνατό να αποκρυσταλλώνονται νομοθετικοί κανόνες, οι οποίοι να συμπληρώνουν και να εξειδικεύουν το υπάρχον σχετικό νομοθετικό πλαίσιο του ΔΔΔΑ, του ΔΑΔ και του ΔΠΔ. Επί παραδείγματι στο ΔΑΔ, μέσω της βιωμένης εμπειρίας των Επιτροπών Αλήθειας και Συμφιλίωσης και των Επιτροπών Έρευνας, θα μπορούσαν να εξειδικεύονται, έτι περαιτέρω, αφηρημένες έννοιες και νομικές αρχές, τις οποίες καλείται κάθε φορά να εξειδικεύσει ο εφαρμοστής του δικαίου, όπως η στρατιωτική αναγκαιότητα, η ανάγκη πρόληψης, η αναλογικότητα. Με την πιο αυστηρή οριοθέτησή τους θα μπορούσε ως ένα βαθμό να αποφεύγεται η αυθαίρετη επίκλησή τους από κράτη και θα επιτυγχάνετο μια πιο αυστηρή συμμόρφωση με «το γράμμα και το πνεύμα» του ΔΑΔ. Επίσης, θα μπορούσαν να τίθενται επιπλέον κανόνες επί της αρχής της διάκρισης, επί του χαρακτηρισμού μιας σύρραξης ως διεθνούς ή εμφύλιας, επί της χρήσης όπλων, επί της στάθμισης της στρατιωτικής αναγκαιότητας και της ανάγκης προστασίας του περιβάλλοντος, επί της εφαρμογής των λόγων άρσης του άδικου χαρακτήρα και του καταλογισμού πράξεων των αυτουργών, και επί άλλων ζητημάτων.

Παράλληλα, από την ευελιξία και τη διακριτική ευχέρεια που απολαμβάνουν οι συγκεκριμένες Επιτροπές ως προς τη λήψη των καταθέσεων και τη συλλογή και την αξιολόγηση των αποδεικτικών στοιχείων, θα ήταν δυνατό να προκύψουν δικονομικοί κανόνες, οι οποίοι θα μπορούσαν να χρησιμοποιούνται και σε διεθνείς δικαιοδοτικές διαδικασίες. Το γεγονός αυτό θα συνέβαλλε στον εκσυγχρονισμό, στην ανανέωση και στη συμπλήρωση του υπάρχοντος δικονομικού πλαισίου, και στο να τίθενται στο επίκεντρο της διαδικασίας τα θύματα.

12. Μελέτες περιπτώσεων - Case studies

Τέλος, στο Τέταρτο Μέρος της μελέτης, αναλύονται -ως μελέτες περιπτώσεων (case studies)- το ζήτημα των αγνοουμένων στην Κύπρο και το ζήτημα των γερμανικών πολεμικών επανορθώσεων προς την Ελλάδα. Ως προς το ζήτημα των αγνοουμένων στην Κύπρο, παρουσιάζεται η -βαρύνουσα σημασία- νομολογία του Στρασβούργου, η δυνατότητα προσφυγής στο Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο, ο νομικός χαρακτηρισμός του εγκλήματος των εξαναγκαστικών εξαφανίσεων προσώπων, η σύνδεσή του με άλλα συρρέοντα εγκλήματα και μία κριτική ανάλυση της Σύμβασης για την Προστασία Όλων των Ατόμων από Εξαναγκαστική Εξαφάνιση. Αναφορικά με το ζήτημα των γερμανικών πολεμικών επανορθώσεων προς την Ελλάδα, παρουσιάζονται ανακλύποντα νομικά θέματα, η Υπόθεση της σφαγής στο Δίστομο ενώπιον εθνικών δικαστηρίων και του Διεθνούς Δικαστηρίου, και η προβληματική της δικαστικής ασυλίας κράτους σε σχέση με την ανάγκη απονομής δικαιοσύνης για τελεσθέντα διεθνή εγκλήματα.

12.1 Το ζήτημα των αγνοουμένων στην Κύπρο - Κατάθεση προτάσεων

Οι εξαναγκαστικές εξαφανίσεις προσώπων πέρα από αυτοτελές έγκλημα, όπως αυτό στοιχειοθετείται στη Διεθνή Σύμβαση για την Προστασία Όλων των Ατόμων από Εξαναγκαστική Εξαφάνιση, είναι δυνατόν να συνιστούν εγκλήματα πολέμου, εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας, το έγκλημα της γενοκτονίας ή το έγκλημα της τρομοκρατίας.

Νομοτυπικά, η υπόθεση των αγνοουμένων στην Κύπρο συνιστά το αυτοτελές έγκλημα των εξαναγκαστικών εξαφανίσεων προσώπων. Επιπλέον, οι εξαφανίσεις προσώπων που τελέστηκαν στην Κύπρο κατά την εισβολή των τουρκικών δυνάμεων το 1974 και κατά τη διάρκεια της ένοπλης σύγκρουσης συνιστούν εγκλήματα πολέμου. Όμως, και όσες τέτοιες πράξεις τελέστηκαν μετά την παύση των εχθροπραξιών, στα κατεχόμενα από την Τουρκία εδάφη, εμπίπτουν στην κατηγορία των εγκλημάτων πολέμου, αφού λόγω του καθεστώτος κατοχής εφαρμόζεται και το ΔΑΔ ως *lex specialis*. Επιπρόσθετα, πληρούν και την αντικειμενική και την υποκειμενική υπόσταση των εγκλημάτων κατά της ανθρωπότητας, καθώς αποτέλεσαν ευρεία και συστηματική πρακτική των τουρκικών δυνάμεων, όπως προκύπτει και από τη νομολογία του Στρασβούργου.

Η ιδιαίτερη απαξία του συγκεκριμένου εγκλήματος έγκειται στο γεγονός ότι το θύμα τίθεται εκτός του πεδίου της δικαιοδοσίας του κράτους, αποστερείται κάθε προστασίας που του παρέχει το κράτος, και επομένως είναι απολύτως εκτεθειμένο στην τέλεση και άλλων εγκλημάτων. Το έγκλημα των εξαναγκαστικών εξαφανίσεων ανάγεται πέρα και από τον θάνατο, διότι με το να μην επιβεβαιώνεται από το κράτος παραβάτη εάν ο εξαφανισθείς βρίσκεται εν ζωή ή όχι και με το να αποκρύπτεται η τοποθεσία του σώματός του φτάνει να αμφισβητείται ο «πυρήνας της ανθρωπίνης ύπαρξης».

επιπλέον, καταπατάται πλήρως η ανθρώπινη αξιοπρέπεια, δεν γίνεται σεβαστό ούτε το σώμα του νεκρού.

Αναφορικά με το ζήτημα των αγνοουμένων στην Κύπρο, θα πρέπει να αναφερθούμε στην τρίτη και στην τέταρτη Διακρατική Προσφυγή της Κύπρου κατά της Τουρκίας ενώπιον της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕυρΕΔΑ) και του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (8007/1977, 25781/1994).¹⁰

Στην τρίτη Διακρατική Προσφυγή, η ΕυρΕΔΑ υποστήριξε ότι -κατά την εξέταση ενδεικτικά ορισμένων υποθέσεων- αποδείχτηκε πλήρως ότι οι συγκεκριμένοι Ελληνοκύπριοι ήταν κρατούμενοι των τουρκικών αρχών κατά το έτος 1974, κυρίως στις φυλακές των Αδάνων, γεγονός από το οποίο προκύπτουν επαρκείς ενδείξεις ότι το ίδιο συνέβη και σε ακαθόριστο αριθμό άλλων περιπτώσεων. Δημιουργείται, λοιπόν, τεκμήριο ευθύνης της Τουρκίας για την τύχη των προσώπων αυτών. Επιπλέον, έδωσε έμφαση στη μη συνεργασία και στη μη παροχή οποιασδήποτε πληροφορίας από την Τουρκία, και ανέδειξε τη σοβαρή οδύνη που προκαλεί η κατάσταση αυτή στους οικείους τους. Διαπίστωσε δε παραβίαση του άρθρου 5 της ΕΣΔΑ περί προσωπικής ελευθερίας και ασφάλειας, και παραλλήλισε την υπόθεση με δολοφονίες προσώπων.

Ο Έλληνας Επίτροπος Γεώργιος Τενεκίδης -στη διαφοροποιημένη γνώμη που κατέθεσε- υποστήριξε ότι, δεδομένης της αδυναμίας της Κυπριακής Δημοκρατίας να συγκεντρώσει αποδείξεις -λόγω της μη πρόσβασης στο κατεχόμενο τμήμα της Κύπρου και στην Τουρκία-, θα έπρεπε να γίνει ένα είδος αντιστροφής του βάρους απόδειξης και βάσει της αρχής του αποτελεσματικού ελέγχου να είναι η Τουρκία εκείνη που οφείλει να προσκομίσει αποδείξεις. Επιπλέον, υποστήριξε ότι εφόσον η Τουρκία αρνείται να διεξαγάγει οποιασδήποτε έρευνα, θα έπρεπε να εφαρμοσθεί η «διά τεκμηρίων απόδειξη», ήτοι να τεκμαίρονται ως αληθείς οι καταγγελίες σε βάρος της.

---

¹⁰ Τρίτη και τέταρτη Διακρατική Προσφυγή της Κύπρου κατά της Τουρκίας ενώπιον της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (8007/1977, 25781/1994)

-Report of the European Commission of Human Rights, 4 October 1983

-Report of the European Commission of Human Rights, 10 July 1976

-Report of the European Commission of Human Rights, 4 June 1999

-Cyprus v. Turkey, Case no. 25781/94, ECHR 2001-IV

[http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-59454#{\"itemid\":\[\"001-59454\"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-59454#{\)

Δικονομικά, δηλαδή, η άρνηση διεξαγωγής αποτελεσματικής έρευνας και παροχής οποιασδήποτε πληροφορίας ισοδυναμεί με ομολογία,¹¹ και επομένως με πλήρη απόδειξη. Περνούμε έτσι από το τεκμήριο της αθώτητας σε ένα «τεκμήριο ενοχής», ώστε να υποχρεωθεί η καθ' ης να παράσχει την οφειλόμενη συνεργασία, και να αποτρέπεται η επίκληση της κατηγορίας των αγνοουμένων με σκοπό την παράταση της ατιμωρησίας. Η μη διεξαγωγή οποιασδήποτε έρευνας και η μη παροχή οποιασδήποτε πληροφορίας για το ζήτημα των αγνοουμένων Ελληνοκυπρίων αποτελεί μια προδήλως κακόπιστη στάση της Τουρκίας, συνιστά απόπειρα απόκρυψης τελεσθέντων αδικημάτων, και αποτελεί έναν τρόπο αναίρεσης και μη εφαρμογής των - αναγομένων στο jus cogens- διεθνών της υποχρεώσεων.

Στην τέταρτη Διακρατική Προσφυγή, η ΕυρΕΔΑ παρέπεμψε στην προηγούμενη Έκθεσή της του 1983, και τόνισε εκ νέου ότι υφίσταται παραβίαση του άρθρου 5 της ΕΣΔΑ. Για το διάστημα από το 1983 και έπειτα, διαπίστωσε ότι συντρέχει παραβίαση του ίδιου άρθρου καθώς και του άρθρου 2 για το δικαίωμα στη ζωή, υπό την έννοια της παράλειψης διεξαγωγής οποιασδήποτε αποτελεσματικής έρευνας. Υποστήριξε δε ότι υφίσταται συνεχιζόμενη παραβίαση από την Τουρκία του άρθρου 3 της ΕΣΔΑ περί απαγόρευσης της απάνθρωπης μεταχείρισης, ως προς τους συγγενείς των Ελληνοκυπρίων αγνοουμένων. Την Έκθεση της ΕυρΕΔΑ υιοθέτησε και το ΕυρΔΔΑ.

Επιπλέον, στην Υπόθεση Βαρνάβα και άλλοι κατά Τουρκίας,¹² το ΕυρΔΔΑ δεν διαφοροποιήθηκε από την απόφασή του επί της τέταρτης Διακρατικής Προσφυγής της Κύπρου κατά της Τουρκίας και παρέπεμψε σε αυτήν ως προς τις διαπιστωθείσες -διαρκούς χαρακτήρα- παραβιάσεις.

Αξίζει να τονιστεί ότι η διαπίστωση ότι η μακροχρόνια αβεβαιότητα και αγωνία για την τύχη ενός προσώπου προκαλεί στους συγγενείς του ψυχικό πόνο που συνιστά απάνθρωπη μεταχείριση αποτελεί ιδιαίτερα σημαντική συμβολή της νομολογίας του ΕυρΔΔΑ στην προαγωγή του δικαιώματος στην αλήθεια. Τονίζεται δε τόσο στη γνωμοδότηση της ΕυρΕΔΑ επί της τέταρτης Διακρατικής Προσφυγής, όσο και στην απόφαση του ΕυρΔΔΑ επ' αυτής, αλλά και σε προηγούμενες αποφάσεις του Δικαστηρίου. Η δοκιμασία των συγγενών -πέρα από την εξαφάνιση του αγαπημένου τους προσώπου- συνδέεται και προκαλείται και από τη στάση των αρχών του κράτους

---

¹¹ Για το υπάρχον νομοθετικό πλαίσιο περί της ομολογίας στο ελληνικό Αστικό και Ποινικό Δίκαιο, βλ. Κώδικας Πολιτικής Δικονομίας: άρθρο 339 «Αποδεικτικά μέσα είναι η ομολογία, ...», άρθρο 352§1 «Η ομολογία του διαδίκου, προφορική ή γραπτή, ενώπιον του δικαστηρίου που δικάζει τη δίκη ή του εντεταλμένου δικαστή, αποτελεί πλήρη απόδειξη εναντίον εκείνου που ομολόγησε.», και Κώδικας Ποινικής Δικονομίας: άρθρο 178 «Κυριότερα αποδεικτικά μέσα στην ποινική διαδικασία είναι: ... δ) η ομολογία του κατηγορουμένου...».

¹² Υπόθεση Βαρνάβα και άλλοι κατά Τουρκίας ενώπιον του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου

Case of Varnava and others v. Turkey: (Third Section, 2008, Grand Chamber, 2009)

[http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":\["001-84336"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{)

[http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-94162#{"itemid":\["001-94162"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-94162#{)

απέναντί τους. Η δε έρευνα δεν πρέπει να σταματά με την εύρεση του σώματος κάποιου αγνοουμένου ή με το να τεκμαίρεται ο θάνατός του, αλλά με την εύρεση και δίωξη των αυτουργών και την απονομή δικαιοσύνης.

Για το ζήτημα των αγνοουμένων στην Κύπρο, λόγω του διαρκούς χαρακτήρα του εγκλήματος, θα μπορούσε να ασκηθεί προσφυγή στο Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο. Το γεγονός ότι καταγράφεται -με απόλυτη σαφήνεια και με αναλυτική τεκμηρίωση- ως διαρκές έγκλημα στη νομολογία του ΕυρΔΔΑ έχει πρόσθετη αξία αναφορικά με τις δυνατότητες περαιτέρω νομικών διεκδικήσεων.

Ειδικότερα, το Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο (σύμφωνα με το άρθρο 11 του Καταστατικού του) έχει δικαιοδοσία μόνο σε σχέση με εγκλήματα που διαπράχθηκαν μετά τη θέση του σε ισχύ, δηλαδή μετά το 2002. Με δεδομένο ότι η τέλεση του εγκλήματος των αγνοουμένων εκτείνεται μέχρι σήμερα, αφού ο διαρκής χαρακτήρας του έγκειται στη μη διεξαγωγή αποτελεσματικής έρευνας από την πλευρά της Τουρκίας και στη μη διακρίβωση της τύχης των αγνοουμένων, καλύπτεται η *ratione temporis* -η χρονική δικαιοδοσία- του Δικαστηρίου. Επίσης, ως προς την καθ' ύλην αρμοδιότητα του Δικαστηρίου, το ζήτημα των αγνοουμένων της Κύπρου πληροί την αντικειμενική και την υποκειμενική υπόσταση των εγκλημάτων πολέμου και των εγκλημάτων κατά της ανθρωπότητας, τα οποία εμπίπτουν στη *ratione materiae* του Δικαστηρίου (η οποία ορίζεται στο άρθρο 5). Ως προς τη *ratione personae* και τη *ratione loci* -κατά τόπον δικαιοδοσία- του, το Δικαστήριο νομιμοποιείται να εκδικάσει το συγκεκριμένο ζήτημα, σύμφωνα με το άρθρο 25 και το άρθρο 12 παρ.2 περ.α, αφού τα εγκλήματα τελέστηκαν στην Κύπρο, ήτοι σε έδαφος κράτους το οποίο έχει κυρώσει το Καταστατικό του. Με αυτό τον τρόπο, υπερβαίνεται το γεγονός ότι η Τουρκία δεν έχει κυρώσει το Καταστατικό του Δικαστηρίου. Επομένως, εφόσον πληρούνται όλες οι προαναφερθείσες προϋποθέσεις, βάσει του άρθρου 13 περ.α και 14, η Κυπριακή Δημοκρατία μπορεί να προσφύγει στο Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο για το ζήτημα των αγνοουμένων.

Αξίζει να αναφερθούν και δύο ρυθμίσεις της Διεθνούς Σύμβασης για την Προστασία Όλων των Ατόμων από Εξαναγκαστική Εξαφάνιση που είναι εξαιρετικά ενδεικτικές της απαξίας που αποδίδεται στο συγκεκριμένο έγκλημα και οι οποίες θα μπορούσαν να αξιοποιηθούν εν προκειμένω, ήτοι ότι συνιστά αυτεπαγγέλτως διωκόμενο έγκλημα και ότι δεν είναι δυνατό σε καμία περίπτωση να κριθεί ως πολιτικό αδίκημα.

Σε διεθνές επίπεδο, στην παρούσα μονογραφία υποστηρίζεται ότι υφίσταται ανάγκη ποσοτικοποίησης και περαιτέρω εξειδίκευσης ορισμένων παραμέτρων στη σχετική νομοθεσία, προς την κατεύθυνση περιορισμού της ατιμωρησίας. Ειδικότερα, προτείνεται ότι -επί των εξαναγκαστικών εξαφανίσεων προσώπων- θα έπρεπε να εισαχθεί ένα μαχητό τεκμήριο ότι κατόπιν παρέλευσης συγκεκριμένου χρονικού διαστήματος θα πρέπει να τεκμαίρεται ο θάνατος του θύματος, το οποίο τεκμήριο -πάντως- δεν θα συνεπαγόταν τον τερματισμό της έρευνας για την εύρεσή του. Ένα τέτοιο

τεκμήριο θα διευκόλυνε τις δικαστικές διαδικασίες, θα επιδείνωνε τη θέση των αυτουργών, και θα περιόριζε τα περιθώρια ατιμωρησίας. Επιπλέον, θα μπορούσε να τεθεί μία προθεσμία πέρα από την οποία η παρέλευση χρονικού διαστήματος μη διεξαγωγής έρευνας από την πλευρά του κράτους ή μη προσκόμισης σχετικών στοιχείων και πληροφοριών θα αποτελούσε επιβαρυντικό παράγοντα. Θα μπορούσε, μάλιστα, να εισαχθεί υποχρέωση έναρξης έρευνας από την πλευρά του κράτους εντός συγκεκριμένου χρονικού διαστήματος από τη στιγμή που θα είχε βάσιμες ενδείξεις τέλεσης του εγκλήματος. Επίσης, θα ήταν δυνατόν να τεθεί ένα χρονικό σημείο από το οποίο και μετά το κράτος θα ήταν υποχρεωμένο να καταβάλει επανορθώσεις στους συγγενείς του εξαφανισμένου προσώπου. Τέλος, θα μπορούσε να εισαχθεί υποχρέωση του κράτους στο οποίο εκκρεμούν τέτοιες υποθέσεις να καταθέτει τακτικές περιοδικές εκθέσεις προόδου επί των συγκεκριμένων υποθέσεων σε διεθνές όργανο κοινής αποδοχής.

12.2 Το ζήτημα των γερμανικών πολεμικών επανορθώσεων προς την Ελλάδα - Κατάθεση προτάσεων

Αναφορικά με το ζήτημα των γερμανικών πολεμικών επανορθώσεων προς την Ελλάδα, θα πρέπει να αναφερθεί ότι περιλαμβάνουν: 1) τις επανορθώσεις προς τα θύματα και τους συγγενείς των θυμάτων για τα εγκλήματα πολέμου και τα εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας που τελέστηκαν εις βάρος τους από τις γερμανικές ένοπλες δυνάμεις τη χρονική περίοδο 1941-1944, 2) τις αποζημιώσεις προς το κράτος για τις καταστροφές των δομών του και 3) την υπόθεση του αναγκαστικού δανείου. Επισημαίνεται ότι το δικαίωμα σε αποκατάσταση/επανόρθωση συνδέεται ιδιαίτερα με το δικαίωμα στην αλήθεια, και μπορεί να συνίσταται σε: i) επαναφορά των πραγμάτων στην προτέρα κατάσταση, ii) αποζημίωση, iii) επανένταξη, iv) ικανοποίηση, v) εγγυήσεις μη επανάληψης της προσβολής στο μέλλον.

Η Ελλάδα δεν παραιτήθηκε ποτέ από το δικαίωμά της να απαιτήσει επανορθώσεις από τη Γερμανία για τις ζημιές που υπέστη στη διάρκεια των δύο Παγκοσμίων Πολέμων. Μια τέτοιου είδους παραίτηση -που δεν υφίσταται στην προκειμένη περίπτωση- είναι αμφίβολο κατά πόσο θα ήταν νομικά ισχυρή και δεσμευτική. Πρώτα απ' όλα, εμπεριέχει πλήθος ατομικών αξιώσεων, επομένως εφόσον υφίσταται ατομικό δικαίωμα σε επανόρθωση των θυμάτων και των συγγενών τους, τυχόν παραίτηση από την πλευρά του κράτους δεν συνεπάγεται απόσβεση του δικαιώματός τους και των απαιτήσεών τους. Επιπλέον, επειδή αφορά σε ζητήματα που εντάσσονται στους αναγκαστικούς κανόνες του Διεθνούς Δικαίου είναι προβληματικό από νομικής απόψεως κατά πόσο μία τέτοια παραίτηση θα ήταν ισχυρή.

Κομβική υπόθεση στην ελληνική νομολογία για το ζήτημα των γερμανικών πολεμικών επανορθώσεων προς την Ελλάδα είναι η Υπόθεση της σφαγής στο Δίστομο. Η Υπόθεση ήχθη ενώπιον του Πολυμελούς Πρωτοδικείου Λιβαδειάς το 1995 από τον δικηγόρο -νομάρχη τότε Βοιωτίας- Ιωάννη Σταμούλη και συγγενείς των 218 θυμάτων της σφαγής στο Δίστομο. Στη σφαγή αυτή δολοφονήθηκαν 218 άνθρωποι, μεταξύ των οποίων και παιδιά,

καταστράφηκαν ολοσχερώς περιουσίες, και το χωριό πυρπολήθηκε ολοκληρωτικά. Το Πολυμελές Πρωτοδικείο Λιβαδειάς στην απόφασή του 137/1997,¹³ παραμέρισε την ετεροδικία της Γερμανίας, αποδέχτηκε το αίτημα των προσφευγόντων και τους επιδίκασε ικανοποίηση. Η Γερμανία άσκησε αναίρεση κατά της απόφασης. Ο Άρειος Πάγος με μια εξαιρετικά σημαντική απόφαση της Ολομέλειάς του, 11/2000,¹⁴ επιβεβαίωσε την πρωτοβάθμια απόφαση.

Η απόφαση δεν εκτελέστηκε στην Ελλάδα, λόγω της μη χορήγησης της απαιτούμενης εξουσιοδότησης από τον Υπουργό Δικαιοσύνης. Εν συνεχεία, οι προσφεύγοντες, βάσει του Ευρωπαϊκού Δικαίου, προσέφυγαν στα ιταλικά δικαστήρια, τα οποία κήρυξαν εκτελεστή την απόφαση στο ιταλικό έδαφος. Η Γερμανία προσέφυγε κατά της Ιταλίας στο Διεθνές Δικαστήριο το 2008 κατηγορώντας την ότι είχε παραβιάσει την ετεροδικία της Γερμανίας. Στην υπόθεση παρενέβη η Ελλάδα το 2011, ως non party, δηλαδή χωρίς να καθίσταται διάδικος και να δεσμεύεται από το δεδικασμένο της απόφασης. Στην Υπόθεση «Δικαστικές Ασυλίες Κράτους» - Γερμανία κατά Ιταλίας· Ελλάδα παρεμβαίνουσα, το Διεθνές Δικαστήριο στην απόφασή του¹⁵ το 2012 -η οποία σίγουρα δεν προάγει το Διεθνές Δίκαιο-: i) υιοθέτησε την προσέγγιση περί απόλυτης ετεροδικίας, ii) υποστήριξε ότι η Ιταλία παραβίασε την ετεροδικία της Γερμανίας, iii) αναγνώρισε ότι οι πράξεις των γερμανικών ενόπλων δυνάμεων και του Γερμανικού Ράιχ συνιστούν σοβαρές παραβιάσεις του ΔΑΔ, αναγνωριζόμενες ως εγκλήματα από το Διεθνές Δίκαιο (με αντίστοιχη παραδοχή της Γερμανίας σε όλα τα στάδια της δικαστικής διαδικασίας), και iv) κάλεσε τα μέρη σε διαπραγματεύσεις.

Προχωρώντας σε μια στάθμιση μεταξύ της αρχής της ετεροδικίας και της αναγκαιότητας απονομής δικαιοσύνης για τελεσθέντα διεθνή εγκλήματα: i) σε επίπεδο νομικής ιεραρχίας η τέλεση διεθνών εγκλημάτων συνιστά παραβίαση του jus cogens, ενώ η αρχή της ετεροδικίας αποτελεί εθιμικό κανόνα του Διεθνούς Δικαίου, με το jus cogens να υπερισχύει του εθιμικού δικαίου· ii) σε επίπεδο δικαιολογητικής βάσης· στον δικαιολογητικό λόγο θέσπισης της ετεροδικίας δεν θα μπορούσε να εντάσσεται η μη τιμώρηση ενός κράτους για τελεσθέντα διεθνή εγκλήματα.

Η Γερμανία, παράλληλα με την άρνησή της να συνδιαλαγεί πολιτικά για τα ζητήματα αυτά, δεν επιτρέπει την άσκηση σχετικών αγωγών στα εθνικά της δικαστήρια, και έχει διατυπώσει επιφύλαξη για τη δικαιοδοσία του Διεθνούς Δικαστηρίου όσον αφορά ζητήματα που σχετίζονται με τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Η διατύπωση επιφύλαξης είναι νόμιμη, ωστόσο φαντάζει αντιφατικό

---

¹³ Απόφαση του Πολυμελούς Πρωτοδικείου Λιβαδειάς 137/1997

¹⁴ Απόφαση της Ολομέλειας του Αρείου Πάγου 11/2000 (ΟΛΑΠ 11/2000) http://www.areiospagos.gr/nomologia/apofaseis_DISPLAY.asp?cd=G17iS4NxuV0ZtJa16B_aLV8eoM4Rld2&apof=11_2000

¹⁵ Υπόθεση «Δικαστικές Ασυλίες Κράτους» - Γερμανία κατά Ιταλίας· Ελλάδα παρεμβαίνουσα Cour Internationale de Justice, Immunités Juridictionnelles de l'État, Allemagne c. Italie; Grèce intervenant, 3 Février 2012 <https://www.icj-cij.org/en/case/143>

να αποκλείονται από το πεδίο δικαιοδοσίας του Δικαστηρίου ζητήματα που αποτελούν *jus cogens* και έχουν κατ'εξοχήν διεθνή χαρακτήρα. Προβάλλοντας και το κώλυμα της δικαστικής ασυλίας του κράτους της, όταν καλούνται εθνικά δικαστήρια άλλων χωρών να εκδικάσουν αγωγές αποζημιώσεων θυμάτων, δεν επιτρέπει στην πράξη με κανέναν τρόπο την απονομή δικαιοσύνης.

Επιπρόσθετα, η προσκόλληση της Γερμανίας σε μια άκαμπτη προσέγγιση ως προς την αρχή της ετεροδικίας, σε συνδυασμό με τον αποκλεισμό από την πλευρά της κάθε άλλης εναλλακτικής για τη δίωξη των τελεσθέντων διεθνών εγκλημάτων, θα μπορούσε να εκληφθεί ως παραβίαση της αρχής της καλής πίστης και της αρχής του *estoppel*, αφού αρνείται μία πραγματική κατάσταση (ήτοι τη συντελεσθείσα υποχώρηση της αρχής της ετεροδικίας όταν έχουν τελεστεί παραβιάσεις του *jus cogens*), λόγω προηγούμενης δικής της συμπεριφοράς (ήτοι λόγω της τέλεσης από την πλευρά της διεθνών εγκλημάτων στο έδαφος τρίτης χώρας).

Είναι εξαιρετικά αντιφατικό όταν το άτομο ως θύμα εγκλημάτων πολέμου ή εγκλημάτων κατά της ανθρωπότητας αξιώνει επανόρθωση απέναντι στο κράτος θύτη (και ενώ τα δύο μέρη τελούν εκ των πραγμάτων σε σχέση πλήρους ανισότητας) να «οχυρώνεται» το κράτος έτι περαιτέρω πίσω από ένα άκαμπτο καθεστώς ετεροδικίας, ενώ για το άτομο σε αρκετές περιπτώσεις δεν προβλέπεται η δυνατότητα να παραστεί ως διάδικος, άλλοτε τίθεται εν αμφιβόλω το δικαίωμά του να προβάλει ατομικά αξίωση, και σε κάθε περίπτωση τίθενται επιπλέον όροι και προϋποθέσεις.

13. Συμπεράσματα

Συμπερασματικά, στην παρούσα μονογραφία υποστηρίζεται ότι η εφαρμογή του δικαιώματος στην αλήθεια συμβάλλει και στην υποχώρηση και αναίρεση της καταχρηστικότητας κανόνων και αρχών που έχουν ξεπεραστεί στην πράξη, έχουν διαψευστεί από την ιστορική πραγματικότητα, και δημιουργούν αγκυλώσεις στην εκτέλεση του Διεθνούς Δικαίου, και στον εκσυγχρονισμό του παράλληλα με τον εκσυγχρονισμό των κοινωνιών, της διεθνούς οργάνωσης και των νέων αναγκαιοτήτων και προκλήσεων. Αναφέρονται ενδεικτικά οι εξής. i) Η παραδοσιακή αρχή "*societas delinquere non potest*", ii) η διατύπωση από τα κράτη επιφυλάξεων που περιορίζουν υπέρμετρα και δυσανάλογα τη δικαιοδοσία του Διεθνούς Δικαστηρίου επί ζητημάτων κατ'εξοχήν διεθνούς ενδιαφέροντος, iii) η προβολή από κράτος, που επιδεικνύει αρνησιδικία, ένστασης περί μη εξάντλησης των εσωτερικών ενδίκων μέσων πριν την προσφυγή στο ΕυρΔΔΑ, iv) η προβολή από κράτος ένστασης μη αναγνώρισης διεθνούς ή περιφερειακού δικαστηρίου, για παραβίαση τελεσθείσα στο παρελθόν έχουσα όμως διαρκή χαρακτήρα, v) ο ισχυρισμός κράτους περί μη δέσμευσής του από Διεθνή Σύμβαση που ενσωματώνει *jus cogens* ή εθιμικό δίκαιο, λόγω μη επικύρωσής της, vi) η προβολή από κράτος της αρχής της ετεροδικίας με τρόπο ώστε να αποκλείεται η απονομή διεθνούς δικαιοσύνης.

Επιπλέον, η εφαρμογή του δικαιώματος στην αλήθεια θα μπορούσε να εξισορροπεί καταστάσεις κατά τις οποίες αρχές και κανόνες του δικονομικού δικαίου χρησιμοποιούνται με τρόπο καταχρηστικό ή «παρελκυστικό», απομακρύνοντας από την ουσιαστική διευθέτηση ή επίλυση μιας διεθνούς διαφοράς ή από την έκδοση μιας σαφούς και εδραίας δικανικής πεποίθησης.

Στις σχετικές νομικές διεκδικήσεις θα πρέπει να γίνει μία σύζευξη και συνδυασμένη άσκηση της ατομικής και της συλλογικής διάστασης του δικαιώματος. Ήτοι, από τη μια πλευρά, τα άτομα -δεδομένου ότι αποτελούν συγκεκριμένα υποκείμενα και όχι αφηρημένες οντότητες και έχουν έντονο προσωπικό ενδιαφέρον- μπορούν να κινητοποιηθούν πιο αποτελεσματικά στη διεκδίκηση του δικαιώματος. Από την άλλη πλευρά, η άσκηση διπλωματικής προστασίας από τα κράτη ή η διακρατική -παράλληλα με την ατομική προσφυγή- σε μηχανισμούς προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου ενδυναμώνει τη θέση του ατόμου, διότι: i) λειτουργούν συμπληρωματικά δύο μηχανισμοί προστασίας των δικαιωμάτων του, ii) διάδικος καθίσταται το κράτος, του οποίου την υπηκοότητα φέρει το άτομο του οποίου παραβιάστηκαν δικαιώματα, iii) είναι δυνατόν να καμφθούν δικονομικά εμπόδια, και τέλος iv) το κράτος που προσφεύγει είναι δυνατόν να θέσει και άλλα γενικότερου χαρακτήρα ζητήματα.

Το δικαίωμα στην αλήθεια και το περιεχόμενό του, ίσως, δεν κατοχυρώθηκε ρητά νωρίτερα, επειδή θεωρήθηκε αυτονόητο, κάτι το οποίο διαψεύστηκε απόλυτα από την ιστορική και τη σύγχρονη πραγματικότητα και τις θηριωδίες που τελέστηκαν, λόγω των οποίων καθίσταται επιτακτική η θεμελίωσή του. Μάλιστα, μέσω της αποτελεσματικής εφαρμογής του θα μπορούσε να επιτευχθεί ουσιαστική διεύρυνση του πεδίου της ατομικής προσφυγής σε διεθνές επίπεδο, η υποχώρηση παραδοσιακών παρωχημένων προσεγγίσεων και θεσμών και η αναγκαστική εκτέλεση του Διεθνούς Δικαίου.

Το δικαίωμα στην αλήθεια συμβάλλει στην προάσπιση της διεθνούς ειρήνης και των δικαιωμάτων του ανθρώπου, στην πρόληψη και καταστολή των διεθνών εγκλημάτων, στην απονομή δικαιοσύνης, στην ατομική και συλλογική αποκατάσταση, στη μη παρέμβαση της πολιτικής στο Διεθνές Δίκαιο· θα μπορούσε δε να συνδράμει στη διαδικασία «εξανθρωπισμού του Διεθνούς Δικαίου», καθώς λειτουργεί με μοναδικό διακύβευμα το δίκαιο και τελικά τον ίδιο τον άνθρωπο...

ΠΡΩΤΟΓΕΝΕΙΣ ΠΗΓΕΣ

- Απόφαση της Ολομέλειας του Αρείου Πάγου 11/2000 (ΟΛΑΠ 11/2000)
http://www.areiospagos.gr/nomologia/apofaseis_DISPLAY.asp?cd=G17iS4NxuV0ZtJa16BaLV8eoM4Rld2&apof=11_2000
- Απόφαση 137/1997 του Πολυμελούς Πρωτοδικείου Λιβαδειάς
- Διεθνής Σύμβαση για την Προστασία Όλων των Ατόμων από Εξαναγκαστική Εξαφάνιση (2006)
<http://www.ohchr.org/Documents/ProfessionalInterest/disappearance-convention.pdf>
- Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ) (1950)
http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_ENG.pdf
http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_ELL.pdf
- Καταστατικό του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου (1998)
<http://www.icc-cpi.int/NR/rdonlyres/ADD16852-AEE9-4757-ABE7-9CDC7CF02886/283503/RomeStatutEng1.pdf>
- Κώδικας Ποινικής Δικονομίας
- Κώδικας Πολιτικής Δικονομίας
- Πρόσθετα Πρωτόκολλα των Συμβάσεων της Γενεύης το 1977 (I, II)
<http://goo.gl/pFY937>
<http://www.refworld.org/cgi-bin/telex/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=4bd688c72>
- Συμβάσεις της Γενεύης το 1949 (I, II, III, IV)
https://el.wikisource.org/wiki/%CE%9D%CF%8C%CE%BC%CE%BF%CF%82_3481/1955
- Σχέδιο Άρθρων της Επιτροπής Διεθνούς Δικαίου για την Ευθύνη των Κρατών για Διεθνώς Άδικες Πράξεις (2001)
http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/9_6_2001.pdf
- Τρίτη και τέταρτη Διακρατική Προσφυγή της Κύπρου κατά της Τουρκίας ενώπιον της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (8007/1977, 25781/1994)
Report of the European Commission of Human Rights, 4 October 1983
Report of the European Commission of Human Rights, 10 July 1976
Report of the European Commission of Human Rights, 4 June 1999
Cyprus v. Turkey, Case no. 25781/94, ECHR 2001-IV

[http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-59454#{\"itemid\":\[\"001-59454\"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-59454#{\)

- Υπόθεση Βαρνάβα και άλλοι κατά Τουρκίας ενώπιον του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου
Case of Varnava and others v. Turkey: (Third Section, 2008, Grand Chamber, 2009)

[http://hudoc.echr.coe.int/eng#{\"itemid\":\[\"001-84336\"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{\)

[http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-94162#{\"itemid\":\[\"001-94162\"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-94162#{\)

- Υπόθεση «Δικαστικές Ασυλίες Κράτους» - Γερμανία κατά Ιταλίας· Ελλάδα παρεμβαίνουσα, ενώπιον του Διεθνούς Δικαστηρίου
Cour Internationale de Justice, Immunités Juridictionnelles de l' État, Allemagne c. Italie; Grèce intervenant, 3 Février 2012

<https://www.icj-cij.org/en/case/143>

- Ψήφισμα της Γενικής Συνέλευσης του Ο.Η.Ε. A/RES/60/147 (2005)
Basic Principles and Guidelines on the Right to a Remedy and Reparation for Victims of Gross Violations of International Human Rights Law and Serious Violations of International Humanitarian Law

http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/60/147

- Ψήφισμα του Οικονομικού και Κοινωνικού Συμβουλίου του Ο.Η.Ε.
E/CN.4/2006/91

Promotion and Protection of Human Rights
Study on the right to the truth

Report of the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights

http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=E/CN.4/2006/91

ΛΟΙΠΕΣ ΠΗΓΕΣ

Emir Suljagic, “Truth at The Hague”, The New York Times, June 2003

<http://www.nytimes.com/2003/06/01/opinion/truth-at-the-hague.html>

**ΚΥΠΡΙΑΚΟ ΚΕΝΤΡΟ
ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΚΑΙ
ΔΙΕΘΝΩΝ ΥΠΟΘΕΣΕΩΝ**

UNIVERSITY *of* NICOSIA

1993-2019 ΕΙΚΟΣΙΕΞΙ ΧΡΟΝΙΑ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΑΝΑΛΥΣΗΣ